

2. *Мацько Л. І.* та ін. Стилїстика української мови: Підручник / За ред. Л. І. Мацько. – К.: Вища шк., 2003. – 462 с.
3. *Русанівський В. М.* Естетика художнього слова // *Культура слова*. – 1976. – Вип. 11. – С. 5-17.
4. *Стельмах М. П.* Гуси-лебеді летять... Повість // *Стельмах М. Твори в шести томах*. – Т. 4. – К.: Дніпро, 1973. – С. 443-578.
5. *Стельмах М. П.* Дума про тебе. Роман // *Стельмах М. Твори в шести томах*. – Т. 5. – К.: Дніпро, 1973. – 392 с.
6. *Стельмах М. П.* Правда і кривда (Марко Безсмертний). Роман // *Стельмах М. Твори в шести томах*. – Т. 4. – К.: Дніпро, 1973. – С. 5-442.
7. *Стельмах М. П.* Чотири броди: Роман. – К.: Рад. письм., 1979. – 527 с.
8. *Стельмах М. П.* Щедрий вечір. Повість. // *Стельмах М. Твори в шести томах*. – Т. 4. – К.: Дніпро, 1973. – С. 579-726.
9. *Тараненко О. О.* Новий словник української мови (концепція і принципи укладання словника). – К.-Кам'янець-Подільський, 1996. – 171 с.
10. *Тараненко О. О.* Суржик // *Українська мова: Енциклопедія* / Редкол.: Русанівський В. М. (співголова), Тараненко О. О. (співголова), Зяблюк М. П. та ін. – 2-ге вид., випр. і доп. – К.: Вид-во “Укр. енцикл.” ім. М. П. Бажана, 2004. – С. 665-668.
11. *Товстенко В. Р.* Просторіччя в українській мові як структурно-функціональне явище. – К.: Інститут української мови НАН України, 2003. – 278 с.
12. *Усне побутове літературне мовлення* / Відп. ред. Жовтобрюх М. – К.: Наук. думка, 1970. – 203 с.

In the article linguistic and stylistic analysis of vernacular elements recorded in the language of prose by Mihailo Stelmah was made. The components of vernacular vocabulary with the reduced stylistic colouring of different degrees of intensity were analyzed, stylistic potential of peripheral layers of vocabulary was defined as well as original ways.

Key words: vernacular language, vulgarism, invektiva, expressiveness, stylization of colloquialness.

Мацько О. М.

ПОРІВНЯННЯ ЯК ХУДОЖНІЙ ЗАСІБ У ПОЕТИЦІ РОМАНА СКИБИ

У статті розглядаються порівняння у поезиці Романа Скиби як семантико-стилістичний засіб творення зорових, звукових, одоративних, емотивних образів.

Ключові слова: порівняння, порівняльний зворот, тропи, види порівнянь.

Порівняння належить до універсальних форм (способів) пізнання світу, бо виникнення будь-якого поняття можна тлумачити як певний результат процесів зіставлення, порівняння, уподібнення, узагальнення даних про реалії дійсності та думок про них. Прийнято розрізняти два типи порівнянь – логічне і мовне (образно-художнє) – хоча насправді це один органічно глибокий і всеоб'ємний за просторовими можливостями використання процес пізнання світу і духовних цінностей, без якого не обходяться ні аналіз і синтез, ні абстрагування і узагальнення, ні образно-ментальне уявлення. Оскільки не тільки художнє, а й і логічне порівняння виявляється в мовних формах, то загалом у мові витворилася розгалужена компаративна (від лат. comparatio – порівняння) структура на усіх мовних рівнях від лексичної семантики до текстем.

Порівняння – один із тих мовностилістичних прийомів, що найяскравіше виражають мовотворчі здібності автора, текстотворця, особливо в поезії. За визначенням енциклопедії “Українська мова”, порівняння – це тропеїчні фігури, в яких мовне зображення особи, предмета, явища чи дії передається через найхарактерніші ознаки, що є органічно властивими для інших: *дівчина струнка, як тополя; волошки сині, як небо* [1, 469].

Роман Скиба є одним із найталановитіших і найцікавіших поетів молодого покоління. Отримав відзнаки як лауреат Міжнародного конкурсу “Гранослов” (1991). Він любить говорити про себе у третій особі і карбовано читає свою ніжну лірику. Про нього говорять, що він поет за покликанням. Він не сумнівається у власній геніальності та впевнений, що колись одержить Нобелівську премію. Його поезіям притаманні справжня ліричність, легка іронія, глибока образність і неперевершені, несподівані порівняння.

В основі порівняння лежать логічні операції виділення найсуттєвішої ознаки описуваного через пошук іншого, для якого ця ознака є виразнішою, зіставлення та порівняння з ним і опис за цією ознакою. Наприклад: *Сплив вересень синій, як терен. Жовтень палає, червоний, як глід* (Олесь Гончар). У порівнянні розрізняють суб'єкт порівняння (те, що порівнюють), об'єкт порівняння (те, з чим порівнюють) і ознаку, за якою один предмет (суб'єкт) порівнюється з іншим (об'єктом). Ознака може визначатися за кольором, формою, розміром, запахом, відчуттям, якістю, властивістю, рухом, процесом, дією тощо. Якраз семантика ознаки і виступає джерелом найрізноманітніших чуттєво-образних уявлень і найвигадливіших художніх візій.

Про місце і важливість порівняння у стилістичній системі мови можна судити зі слів Олександра Потебні “Самий процес пізнання є процес порівняння” [5, 255]. Костянтин Паустовський у книзі “Час великих очікувань” згадує, як Ісаак Бабель у своїй дотепній манері говорив про важливість порівняння серед тропічних засобів: “Якщо немає точного порівняння, краще не брати ніякого. Нехай іменник живе сам по собі у своїй простоті. Порівняння має бути точним, як логарифмічна лінійка, і природнім, як запах кропу” [4, 650].

Розрізняють порівняння *логічні* і *образні*. При логічних порівняннях встановлюється ступінь схожості чи відмінності між предметами одного класу, беруться до уваги всі властивості, якості, ознаки порівнюваних предметів, але виділяється щось одне. Наприклад: *на Україні я сирота, мій голубе, як І на чужині* (Тарас Шевченко). Художнім засобом порівняння розкриваються невідомі, випадкові, окремі, часткові риси, ознаки, явища через уже відомі, типові, загальні, визнанні мовним узусом.

Порівняння як образно-виражальний художній засіб виникає шляхом перенесення значення слова з однієї смислової сфери на слово, що позначає особу або предмет з іншої предметно-смислової сфери. Це перенесення відбувається за посередництва “третього члена” (*tertium comparationis*) – спільної ознаки чи властивості обох порівнюваних величин, яка у такий спосіб актуалізується як особливий пізнавальний чи художній засіб.

Логічні порівняння використовуються в основному у науковому, офіційно-діловому, розмовному стилях. Вони додають до предмета нову інформацію. Образне порівняння відрізняється від логічного тим, що воно вихоплює одну якусь найвиразнішу ознаку, часом несподівану, і робить її основною, ігноруючи всі інші [7, 360].

Нині залишаємо без розгляду питання про риторико-стилістичний статус порівняння [9, 150, 153]. З. І. Хованська відносить порівняння до стилістичних прийомів нетропеїчного [9, 300] характеру і синтаксичного типу, оскільки порівняння має

граматичні ознаки: виражається цілими словосполученнями, зворотами з порівняльними сполучниками, підсилювальними частками, порівняльними підрядними реченнями, синтаксичними паралелізмами і навіть окремими текстами. А. Н. Мороховський та інші відносять порівняння до фігур якості (до тропів поряд з метафорою, виділяють порівняння – метафору), до фігур тотожності, вважаючи, що і метафора, і метонімія мають у собі приховане порівняння. Але все: і тропи, і фігури – вважають стилістичними прийомами [3: 176, 183,185].

Найчастіше порівняння виражаються за допомогою порівняльного звороту (непоширеного і поширеного) зі сполучниками *як, мов, немов, наче, неначе, неначебто, ніби, нібито, немовби, немовбито*, які виконують роль компаративної зв'язки.

У поетичних текстах Романа Скиби найбільш поширені візуальні порівняння, що створюють зримі образи: *Небо зміниться, небо спіниться, наче кава на молоці; Тумани, як молоко; Блискоче світ, наче пізнє яблуко; Нічка чорна, як душа; Ясен білий, як хорват; Ржавіє чорний дуб, немов пістоль; Срібний напрям її польоту світ розкреслив, як слід зорі; На них іскриться фосфор, ніби луска; Вони стікають мармуром, немов колони замку древнього молюска; І розтікається, мов на палітрі, тінь твоя хижка в семи кольорах; Киньте йому монету, срібну, як Божий Страх;*

Акустичні порівняння за звуковою ознакою створюють акустичні образи: *Щоб вибухнути в скронях, мов акорд; Вони тверді і довгі, аж дзвенять; І шум дощу, немов голубчин клекіт; Двериний скрегіт жовтих стін застиг, як тріщина на дзвоні; Як музика Моцарта, іній... І листя, як власні слова. Спадають з тіла, як лист з віт.*

Порівняння, що стосуються сфери психологічного сприймання – одоративні – характеризують предмет за запахом, нюхом, смаком, фактурою: *Тьма стійка, як вино, Свіжа паморозь, мов із терну вся; небеса, як жерсть; Моя кров високосна й туга, мов тісто; Сонце, липке, як персик; ...фаміРЕдо, пружне, як фасоля* та інші.

Емотивні порівняння передають почуттєві стани ліричного героя: *Дрож по тілу – осяяння наче, І дощ іде. Один. Без парасолі. Іде тобі назустріч, ніби я...; Ковтайте темряву вічми прозорими, вдихайте порами, як ворожбу; Завершення, як світ; Осипалося зоряне шоу, іскрометне, як ясний шлях; І колотимуть вуха, як сміх, штрих-пунктири, що б'ють крізь дзеркала; Земля скрипіла важко, ніби віз; коли там світ, немов могила; А якщо я безвісно кану, як відблиск променя сумного? А якщо я безвісно кану, як цей зірчаний сивий дим? застигла пам'ять, неначе хвиля; Буду йти, як всі мої сніги; Щось тисне душу, як обценьки; Та щось було стрімке, як мить; Усміхнешся і станеш, як дощ; Іще десь є Свалява, наче світ; Ми будем жити довго, мов печаль; Ріка їх позриває, мов містки; Дикий став, як русалчин посаг.*

Несподіваними є парадоксальні порівняння: *Бруківка, як вата, м'яка; Він чорний, як сонце.*

Порівняння, що ґрунтуються на певних усталених образах: *Ввірвався вітер, дикий, мов Роландо; Очі в них криваві, як неділя; Наче донька сліпого Едіпа, муза в безвість провидця вела.*

Традиційні порівняння, що усталилися у мові як результат порівнювання колективного усвідомлення і колективних асоціацій: *А в нашій місті, як у чистім полі; І зникає п'тьма, як дим; Сонце стекло у шпарку. Темно, хоч око стрель; Біла калина неопалима Блимає вогко, Блимає дико Танучим оком, Ягідним криком.* Подекуди ця традиційність зумисне ламається: *Я такий, як сто літ назад, Я такий, як сто літ убік.*

При повторі до узвичаєної формули як *сто літ назад* додається нетрадиційний прислівник, що порушує фразеологічну сталість.

Значна частина порівнянь виражені придієслівною формою орудного відмінка і вербально економно розширюють семантичний простір поетичної фрази: *І тільки раз насінням не проріс; проллється полум'ям смоли; два світи засвітилися лотосом; А був я звіром і жив в печерах, і підкорявся лиш небесам; Останнім вогнепоклонником ввірвуся в легенди зим; На склі порохами осіли світанки; Хай сліди замерзнуть зірваним намистом; Ти вершиником мертвим на білім коні приїдеш на прощу вчасно.* Такі порівняльні конструкції нагадують поезику народної пісні: *проллється чистою сльозою, Тихо станеш дощем, запахнеш калиною і підеш звідтіля так, як ходять дощі, січень ходить голубом, сонце скапує воском.*

Поодинокі виступають порівняння, побудовані на принципі заперечення, яким будується поетична антифраза: *Торкнувся пліч уже не сніг – чийхось рук тремтячий спокій; Там не яд, а роса на зубах у змії; Мов і не спиш у затишній каюті.*

Порівняння, виражені підрядним реченням: *Це ще важче часом, ніж у двадцять не бути старим, ніж у місяць нісан не кричати у ночах, як водиться;*

Описові конструкції, у яких угадується порівняння: *А печаль буде зватися вітром; Струни такі холодні. Свічі такі святі.*

Іноді динаміка вірша створюється за допомогою „порівняльних наростань” [2, 72]: *Хвилини, мов тижні, і тижні, мов роки. Ти іще ніжний, ніби котик, ти іще був сильний, наче кіт.*

Поетичною виразністю виділяються речення порівняльної структури, в яких об'єкт порівняння охоплює всю метафоричну предикативну частину: *Місяць – прострелений плід; Я – не струшений шурхіт у вітті. А очі – ну хоч місяця відлий; омела – то перекотиннебо, що позастрягало звечора в гіллі.*

Загалом поезії Р. Скиби характерний харієнтизм [8, 150-153], самоіронія, легка насмішка, ніби ухилення від прямих номінацій. І незвичні порівняння своєю формою ніби підтримують цілісність ламаного тексту, інакше він би розсипався.

Порівняння у поезіях Романа Скиби несподівані і ємкі, вони наче проникають у саму сутність образу, висвітлюючи об'єкт порівняння у новому, несподіваному ракурсі, примушуючи по-новому, яскраво і несподівано, бачити давно знайомі речі, вдумуватися у їхню суть.

Використана література:

1. Українська мова: Енциклопедія / Редкол.: Русанівський В. М. (співголова), Тараненко О. О. (співголова), М. П. Зяблюк та ін. – 2-ге вид., випр. і доп. – К: Вид-во “Українська енциклопедія” ім. М. П. Бажана, 2004. – 824 с.
2. *Мойсеєнко А.* До питання про експресивність. Засоби експресивного творення в поемі Миколи Бажана “Політ крізь бурю” // *Мойсеєнко А.* Мова як світ світів. Поетика текстових структур. – Умань, 2008 – 279 с.
3. *Мороховский А. Н., Воробьева О. П., Лихошерст Н. И., Тимошенко З. В.* Стилистика английского языка. – К.: Вища школа, 1984. – 247 с.
4. *Паустовский К.* Время больших ожиданий. – М., 1972. – 670 с.
5. *Потебня О. О.* Естетика і поетика слова. – К., 1985. – 302 с.
6. *Скиба Р.* Хвороба росту. Зібрано-вибране: (Поезії 1988–1997 рр). – К.: Смолоскип, 1998. – 237 с.
7. Стилистика української мови: Підручник / Л. І. Мацько, О. М. Мацько, О. М. Сидоренко. – К., 2003. – 462 с.

8. Хазагеров Г. Г. Маргиналии в области тропов как контекстуальный феномен // Текст и контекст: лингвистический, литературоведческий и методический аспекты. X Виноградовские чтения. – М. Т. I Ч. II. – М., 2007. – С. 150-153.
9. Хованская З. И. Стилистика французского языка. – М.: Высшая школа, 1984. – 343 с.

In the article comparisons as a stylistic method of artistic image of reality in the poetry of Roman Skiba are examined.

Key words: poetics, logical and vivid comparisons, visual, voice, odorative, emotional comparisons.

Павлова І. Г.

ЛЕКСИЧНІ СИНОНІМИ В КОНФЕСІЙНОМУ ТЕКСТІ: СЕМАНТИКО-ФУНКЦІОНАЛЬНИЙ АСПЕКТ (НА МАТЕРІАЛІ ПРАВОСЛАВНИХ ПРОПОВІДЕЙ)

У пропонованому дослідженні схарактеризовано репрезентацію лексичних синонімів у конфесійному тексті; проаналізовано структурні моделі, у яких зреалізовано їхні семантичні та стилістичні функції, а також з'ясовано специфіку семантичної структури близьких за значенням слів та вплив на її формування лексичного оточення.

Ключові слова: конфесійний текст, діагностичний контекст, семантичні функції, функція уточнення, функція заміщення, стилістичні функції, функція оцінки, сема, семема, значення, опозиція, дистрибуція.

Семантико-стилістичною значущістю в конфесійному мовленні вирізняються лексичні синоніми. Виконувані ними семантичні й стилістичні функції сприяють реалізації загальної мети релігійно-церковної сфери – навернути до віри чи утвердити її, діючи словом точним, зрозумілим, переконливим, створюючи розгорнуті образні картини релігійної дійсності.

В обстежених текстах проповідей представлено такі групи синонімів: **семантичні** (Боголюдина – Страждалець – Суддя – Учитель – Спокутувач; Владичиця – Цариця – Богородиця; апостоли – учні Христа; **стилістичні** (лепта – частка, ветхий – старий, юродивий – божевільний, днесь – сьогодні; обіцянка – обітниця – присяга; лікувати – зцілювати; Різдвяний Піст – Пилипівка; Томина неділя – Провідна неділя; Різдво Христове – Коляда; Надвечір'я Різдва Христового – Святий Вечір, Свят-вечір тощо), **семантико-стилістичні** (прохання – благання; благо – добро; милість – усепощення; злоба – ненависть; Ісус Христос – Новий Адам, Сонце для світу; Богоявлення – свято оновлення душі; надія – якір спасіння; розповідати – благовістити).

Характерною рисою синонімічної організації конфесійного тексту є помітне домінування в ній семантичних синонімів, що зумовлено завданням різнобічно представити денотати, які є об'єктами найпильнішої уваги. Специфіка функціонування семантичних синонімів полягає в тому, що вони практично не змінюють своїх синонімічних відношень упродовж тривалого часу. Такі лексеми, як правило, загальновідомі й відтворювані поза контекстом. Зауважимо, що майже всі семантичні синоніми мають більш чи менш виражену конотацію. Вона детермінується сферою конфесійного мовлення й особливостями християнського світогляду.